

UNIVERZITET SINGIDUNUM
FAKULTET ZA TURISTIČKI I HOTELIJERSKI MENADŽMENT

DIPLOMSKI RAD

Pravni aspekti održivog razvoja turizma u EU

Mentor:

Prof. dr Gordana Gasmi

Student:

Ivana Vuksanović

Beograd, 2009.

SADRŽAJ:

UVOD	3
1. ODRŽIVI TURIZAM	4
2. EVROPSKA UNIJA	7
2. TURIZAM EVROPSKE UNIJE	10
2.1. SMERNICE EVROPSKE UNIJE ZA PODRŠKU TURIZMU	11
3. ULOGA EVROPSKE KOMISIJE U ODRŽIVOM RAZVOJU TURIZMA	15
3.1. KLJUČNI IZAZOVI ODRŽIVOSTI EVROPSKOG TURIZMA.....	18
3.2. INDIKATORI ODRŽIVOSTI I PRAĆENJE PROCESA.....	31
3.3. ODRŽIVO POSLOVANJE I KONKURETNOST.....	33
3.4. PROMOVISANJE KORPORATIVNE DRUŠTVENE ODGOVORNOSTI I SOCIJALNOG DIJALOGA.....	34
4. TURIZAM U EVROPSKOJ UNIJI U 2008. i 2009.....	37
ZAKLJUČAK.....	40
LITERATURA	42

UVOD

Održivi razvoj je sveobuhvatni cilj Evropske unije. Strategija održivog razvoja Evropske unije, obnovljena je 2006., i određuje prioritete i mere za postizanje održivog razvoja. Održivi razvoj je komplementaran sa Lisabonskom strategijom. Dve strategije smatraju da ekonomski, socijalni i ekološki ciljevi jačaju jedni druge i stoga treba istovremeno da se radi na njihovom ostvarivanju.

Turizam može biti sredstvo ekonomskog razvoja i osnov poboljšanja kvaliteta života u zajednicama domaćina i kvaliteta života posetilaca. Postizanje održivog turizma će značajno doprineti održivosti evropskog društva.

Kreiranje prave ravnoteže između dobrobiti turista, zajednice domaćina i životne sredine, smanjenje sukoba i prepoznavanje uzajamne zavisnosti, zahteva poseban pristup u upravljanju destinacijama.

Turizam igra značajnu ulogu u razvoju većine regija Evropske unije. Infrastruktura napravljena za potrebe turizma doprinosi lokalnom razvoju. Sve veći broj destinacija u Evropskoj uniji je zainteresovan za održiv razvoj i ekološku praksu i politiku. Održivi turizam igra glavnu ulogu u očuvanju i unapređenju kulturne i prirodne baštine u brojnim oblastima, od umetnosti do lokalne gastronomije, zanata ili očuvanje biodiverziteta, što zauzvrat utiče na pozitivan način na rast zaposlenosti.

Evropska komisija je prepoznala značaj koji ima turizam i ulaže napore da se osigura održivi turizam u Evropskoj uniji. Kao što ćemo videti u radu nije cilj veća regulativa, već bolja regulativa u oblasti održivog turizma. Cilj nije da se donese što veći broj zakona i propisa, već da se utiče na ponašanje turista, turističkih preduzeća i lokalne zajednice u cilju očuvanja prirodne i kulturne baštine, u cilju boljeg kvaliteta poslova u turizmu, u cilju smanjenja zagađenja životne sredine i cilju socijalne inkluzije građana ostvarivanjem prava na odmor.

1. ODRŽIVI TURIZAM

Komiteto WTO za održivi razvoj saglasio se, tokom zasedanja u Tajlandu marta 2004. godine, da poboljša definiciju održivog turizma WTO-a, objavljenu 1995. godine u Agendi 21 za turističku privredu.

Cilj ovog poboljšanja je da bolje odrazi pitanja održivosti u turizmu u svetlu rezultata Samita o održivom razvoju koji je održan u Johanesburgu. Komitet je konsultovan u vezi sa nacrtom definicije, koji je pripremio WTO, i svi komentari su u potpunosti uključeni u završni tekst. Nova konceptualna definicija stavlja naglasak na ravnotežu između environmentalnih, društvenih i ekonomskih aspekata turizma, na potrebu za primenom principa održivosti u svim segmentima turizma i odnosi se na opšte ciljeve kao što je smanjenje siromaštva.

Smernice i postupci upravljanja u vezi sa održivim razvojem turizma su primenljive u svim oblicima turizma u svim tipovima destinacija, uključujući masovni turizam i različite tržišne niše kao segmente turizma. Principi održivosti se odnose na environmentalne, ekonomske i socio-kulturne aspekte razvoja turizma a odgovarajuća ravnoteža mora biti uspostavljena između te tri dimenzije kako bi se garantovala dugoročna održivost razvoja turizma.

Prema tome, održivi turizam bi trebalo da:¹

1) učini optimalnim korišćenje environmentalnih resursa koji čine ključni element razvoja turizma, održavajući bitne ekološke procese i pomažući očuvanju prirodnog nasleđa i biodiverziteta

2) poštuje socio-kulturnu autentičnost zajednica domaćina, štiti njihovo izgrađeno i savremeno kulturno nasleđe i tradicionalne vrednosti i doprinosi razumevanju i toleranciji između kultura

3) obezbeđuje održivo dugoročno poslovanje stvarajući društveno-ekonomske koristi, koje se pravedno raspodeljuju na sve interesne grupe, uključujući stabilno zaposlenje, mogućnosti za sticanje prihoda i socijalno staranje za zajednice domaćina, kao i doprinoseći smanjenju siromaštva.

Održivi razvoj turizma zahteva učešće svih relevantnih interesnih grupa, na osnovu prethodne informisanosti, kao i jako političko vođstvo da bi se obezbedilo šire učešće i stvaranje konsenzusa. Dostizanje održivog turizma je kontinuelni proces koji zahteva

¹ <http://www.cenort.rs>

stalno praćenje uticaja i korišćenje potrebnih preventivnih i/ili korektivnih mera kad god je to potrebno.

Održivi turizam bi takođe trebalo da obezbedi visok nivo zadovoljstva turista i da osigura turistima sadržajno iskustvo, povećavajući njihovu svesnost o pitanjima održivosti i unapređujući među njima praksu održivog turizma.

Za ostvarenje održivosti kroz turizam, odnosno za poboljšavanje kvaliteta života lokalne zajednice, postizanje većeg kvaliteta doživljenog iskustva kroz turizam za posetioce/potrošače i održavanje kvaliteta životne sredine od koje zavise i lokalna zajednica i posetioci bitna su tri glavna oblika održivosti: (a) ekološka održivost-obebeđuje da razvoj bude kompatibilan sa održavanjem osnovnih ekoloških procesa, biološke raznovrsnosti i bioloških resursa, (b) socio-kulturna održivost-obebeđuje da razvoj uveća kontrolu ljudi nad sopstvenim životima, kompatibilnost sa kulturom i vrednostima ljudi pod uticajem razvoja i održavanje i jačanje identiteta zajednice, (c) ekonomska održivost-obebeđuje da razvoj bude ekonomski efikasan i da resursima bude upravljano tako da oni mogu podržati i buduće generacije. Uzimajući u obzir sva tri osnovna oblika održivosti možemo konstatovati da se pod održivim razvojem turizma smatra razvoj koji zadovoljava potrebe sadašnjih turista, turističkih destinacija i svih učesnika u turizmu, uz istovremeno očuvanje i uvećavanje mogućnosti korišćenja turističkih resursa u budućnosti bez ugrožavanja mogućnosti budućih generacija da zadovolje sopstvene potrebe, odnosno unapređenje kvaliteta života ljudi (turista i lokalnog stanovništva) u okviru mogućnosti ekosistema koji nas okružuje.

Pod pojmom održivosti turističke destinacije podrazumeva se njena sposobnost da uporedo sa težnjom za postizanjem konkurentnosti na turističkom tržištu održava kvalitet svojih prirodnih, društvenih, kulturnih i environmentalnih resursa.² Ukupna održivost turističke destinacije je u neposrednoj vezi sa ostvarivanjem ravnoteže između, s jedne strane, tipa i obima turističkih aktivnosti u destinaciji i, s druge strane, kapaciteta prirodnih i stvorenih resursa. Veličina tzv. nosećeg kapaciteta (carrying capacity) je ključna za pitanje zaštite životne sredine i održiv razvoj. Noseći kapacitet turističke destinacije čine prostorni, environmentalni, socio-kulturni, ekonomski, infrastrukturni i psihološki/perceptualni aspekti okruženja u turizmu.

Ovaj kapacitet se odnosi na maksimalno korišćenje svake turističke destinacije bez izazivanja negativnih posledica po resurse, smanjivanja zadovoljstva potrošača ili

² Popesku, J., Menadžment turističke destinacije, Univerzitet Singidunum, Beograd, 2006.

izazivanja suprotnih efekata u odnosu na lokalno stanovništvo, društvo, privredu i kulturu jedne oblasti. Kao jedan od bitnih činilaca u vezi sa održivošću turističke destinacije ističe se politička situacija i, posebno, stanje ljudskih prava lokalnog stanovništva u destinaciji. Ističe se potreba za bojkotovanjem destinacija sa lošim stanjem ljudskih prava, sprečavanjem korišćenja turizma u cilju promocije autoritarnih režima i sl. To je i jedan od razloga da se trima navedenim oblicima održivosti doda i četvrti – politička održivost. Ostvarivanje partnerstva između ključnih aktera-učesnika u održivom razvoju turizma je bitan preduslov uspešnosti toga procesa. Kao glavni učesnici mogu biti izdvojeni: javni sektor (vlade, lokalni organi vlasti, paradržavni organi), turistička privreda, razni oblici asocijacija (profesionalna udruženja, nevladine organizacije, javne ili industrijske grupe za pritisak i dr.), lokalna zajednica (starosedelačko stanovništvo), mediji i turisti. Pravilno određivanje mesta i uloge svakog od navedenih učesnika i usklađivanje međusobnih odnosa je ključno za postizanje održivosti razvoja u okviru turističke destinacije.

Turistička destinacija je logično mesto susreta svih učesnika u procesu održivog razvoja turizma jer je područje međusobnog prožimanja aktivnosti. Još uvek postoje kontroverze u vezi sa održivim razvojem turizma koje se posebno odnose na pravilno shvatanje značaja pojma održivog turizma, spremnosti preduzimanja akcija svih aktera u cilju održivog razvoja turizma i razvoj efikasnih tehnika koje bi potpomogle postizanje održivog razvoja turizma. Još uvek postoji niz nedoumica oko toga koja se destinacija može smatrati održivom odnosno koja vrsta putovanja se uklapa u standarde održivosti. Dodatne nedoumice su vezane za pojam ekoturizma i odnos ovog oblika turizma sa održivim razvojem turizma.

Posebno je značajan uticaj vlada i samih turista na stvaranje održivijih oblika turizma. Politička realnost, međutim, često primorava vlade da žrtvuju dugoročni pristup razvoju turizma, koji uključuje održivost, u cilju postizanja kratkoročnih, politički oportunih ciljeva. U tome ih često podržava i lokalno stanovništvo, posebno u zemljama u tranziciji, očekujući efekte od razvoja turizma u najkraćem roku, ne vodeći dovoljno ili nikako računa o dugoročnim efektima i postizanju sklada između ekonomskih, socio-kulturnih i environmentalnih efekata razvoja turizma u destinacijama.

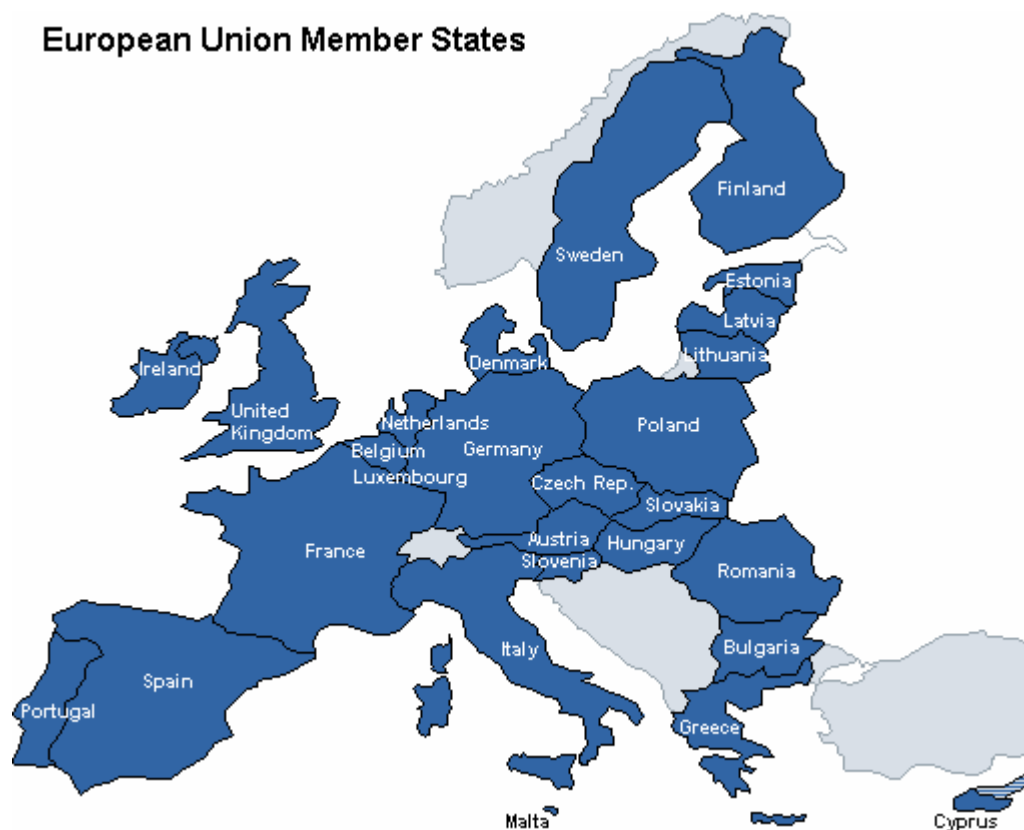
Uloga samih turista u vezi sa održivim razvojem turizma takođe je često kontradiktorna. Veoma su retki turisti koji uzimaju u obzir potrebu za održivim razvojem turizma i koji su spremni da tome podrede svoje ponašanje u toku svih faza turističkog putovanja. Turisti su takođe veoma retko spremni da za proizvod turističke destinacije, koji uključuje i društvene troškove razvoja i/ili ostale komponente potrebne za održivi razvoj

turističke destinacije, podnesu i više troškove, odnosno veću cenu. Problemi u vezi sa održivim razvojem turizma vezani su i za nedovoljnu potvrdu u praksi valjanosti primene tehnika koje su smatrane ključnim za održivost razvoja turizma (planiranje, demarketing, noseći kapacitet, evolucioni ciklus destinacijskog proizvoda, upravljanje posetiocima i dr.). Poslednje, ali ne i najmanje važno, jeste razlikovanje značenja održivosti u zavisnosti od tipa turističke destinacije.

Ostvarenje sklada između ekonomske, socio-kulturne i environmentalne održivosti imaće jedno značenje u turističkim destinacijama u razvoju, drugo u zaštićenim područjima prirode, treće u već razvijenim turističkim destinacijama. Potrebno je za svaki tip pronaći specifičan spoj osnovnih komponenata održivosti vodeći računa pre svega o lokalnom stanovništvu i životnoj sredini, kao bitnim osnovama dugoročne održivosti razvoja turističke destinacije. Jasno je da održivi turizam predstavlja cilj kojem treba dugoročno težiti i koji je u potpunosti nemoguće postići. Bitno je postepeno ali stalno pomeranje u tom pravcu jer jedino ono osigurava svrsishodno očuvanje osnovnog resursa na kojem počiva razvoj turizma – prirode, odnosno životne sredine. Uporedo sa promenama preferencija potrošača na turističkom tržištu u pravcu održivosti trajaće i proces prilagođavanja turističkih destinacija u uslovima koji će se karakterisati turbulentnošću i globalizacijom. To će i biti osnova koja će predodrediti mogućnosti za postizanje održive konkurentne prednosti i održivog razvoja turizma Srbije na tržištu i u svetu koji se sve više globalizujući sužava, uz povećanu konkurentnost i sposobnost za inovacije.

2. EVROPSKA UNIJA

Ugovor o Evropskoj uniji o stvaranju Evropske unije sačinjen i usaglašen u decembru 1991, a potpisan u Mاستrihtu 7. februara 1992. Stupio je na snagu 1. novembra 1993. Revizijom ugovora iz Amsterdama 1997. nastavljeno je produbljivanje evropskog integracionog procesa, usko vezanog za neposredne aktivnosti. Međuvladina konferencija o daljoj reviziji ugovora, održana 2000. godine imala je za rezultat zaključenje Ugovora u Nici sklopljenog decembra 2000. godine.



Slika 1. Članice Evropske unije

Ugovorom o u Mastrihtu predviđeno je: proširenje domena primene postupka glasanja kvalifikovanom većinom u Savetu, uvođenje postupka zajedničkog odlučivanja (proširenje nadležnosti Evropskog parlamenta) i proširenje primene postupka saradnje i saglasnosti Evropskog parlamenta. Evropska unija obuhvata.

Evropska unija je 1. maja 2004. godine primila još deset novih članica i to: Poljsku, Češku, Slovačku, Sloveniju, Mađarsku, Litvaniju, Letoniju, Estoniju, Maltu, Kipar. Među novoprimitljenim državama najmnogoljudnija je Poljska koja ima 39 miliona stanovnika. Malta, kao najmanja novoprimitljena država, ima oko 400.000 ljudi. Unija sada ima oko 455 miliona građana. Na taj način je broj članova Evropske unije povećan na 25 članova. Izuzimajući dve ostrvske države (Maltu i Kipar) sve ostale zemlje su bile socijalističke i pripadale (osim Slovenije) Istočnom paktu.

Primanjem u članstvo Evropske unije bivših socijalističkih zemalja okončana je podela Evrope ustanovljena posle Drugog svetskog rata. Prijem deset novih članova u Evropsku uniju je najveće povećanje broja članova u istoriji EZ i EU. Godine 2007. primljene su Evropsku uniju i Rumunija i Bugarska. Doneta je odluka o početku pregovora s Turskom a za ulazak u Evropsku uniju je zainteresovano i pet blakanskih država: Hrvatska, BiH, Makedonija, Srbija i Crna Gora i Albanija.

Jezgro prvog stuba hrama EU čine Evropske zajednice sa snažnim nadnacionalnim crtama i odnose se na ekonomsku i monetarnu uniju: ekonomski razvoj, visok nivo zapošljavanja, socijalnu zaštitu, jednakost muškaraca i žena, konkurentnost, zaštitu životne sredine, podizanje nivoa i kvaliteta života i ekonomsku i socijalnu saradnju. Ekonomska i monetarna unija ispoljava se u jedinstvenoj valuti (evro), u utvrđivanju i sprovođenju jedinstvene monetarne i devizne politike i stvaranju centralne banke. Uveden je "kohezivni fond" pomoću koga se dodatna finansijska pomoć daje strukturno najslabijim zemljama članicama EU.

Drugi stub hrama EU čini zajednička spoljna i bezbednosna politika koja obuhvata: očuvanje zajedničkih vrednosti, interesa i nezavisnosti, bezbednosti i solidarnosti, očuvanje mira, međunarodna saradnja, jačanje demokratije i kvaliteta života i poštovanje ljudskih prava i osnovnih sloboda.

Treći stub ima u vidu policijsku i pravosudnu saradnju u krivičnim predmetima a obuhvata: bezbednost, borbu protiv: rasizma, netrpeljivosti prema strancima, terorizma, trgovine ljudima, krivičnih dela protiv dece, trgovine drogom i oružjem, korupcije i prevare. Policijska i pravosudna saradnja odnosi se na zajednički utvrđenu politiku prema azilantima, graničnu kontrolu, imigracionu politiku, suzbijanje međunarodnog kriminala i trgovine drogom, saradnju pravosudnih organa u okviru građanskih parnica i krivičnih postupaka, saradnju carinskih službi. Policijska saradnja je potpuna u razmeni informacija u okviru policijske službe putem Šengenskog informacionog sistema.

Ovaj pravni, pravosudni i policijski stub Evropske unije realizuje nekoliko značajnih mera politike "Evropa bez granica". Prvi skup mera je ukidanje kontrole putnika na granicama unutar Unije uz istovremeno pooštavanje kontrole na spoljnim granicama. Drugi skup mera je međusobno priznavanje viza - vize koje zemlje članice izdaju putnicima iz trećih zemalja priznaju i potpisnici tog ugovora, Treći skup mera odnosi se na pojednostavljenje celog postupka dobijanja azila pri čemu se ne zadire u nacionalno različito definisanu materijalnu stranu prava na azil. Shodno tome, unutar Šengenskog sporazuma samo je jedna zemlja (po pravilu zemlja u koju je lice koje traži azil ušlo) nadležna za sprovođenje postupka za dodelu azila.

Četvrti skup mera obuhvata formiranje nove policijske saradnje Evropskog policijskog ureda (Europol) i Euroiusta. Europol je telo predviđeno Ugovorom EU. Uspostavljanje Europola trajalo je od 1995. go 1999. godine.

Ugovorom iz Nice ustanovljena je i primarna pravna osnova za Evropski biro za saradnju u oblasti pravosuđa (Eurojust). Savet ministara je postao ovlašćen da unapređuje

krivično - pravnu saradnju među državama članicama uključivanjem i Eurojusta, a služeći se analizama Europolu.

Peti skup mera obuhvata saradnju organa pravosuđa država članica Evropske unije.

Za razliku od Evropske zajednice koja (zbog nezavisnosti organa EZ i većinskog odlučivanja u svim organima, prvenstvenu u Savetu Evrope) pokazuje jake nadnacionalne crte, drugi i treći stub EU počivaju na međudržavnoj saradnji država članica, koje su jasno orjenisane ka konsenzusu.

2. TURIZAM EVROPSKE UNIJE

Evropska unija je glavno turističko odredište, privlači posetioce van Unije i građane koji putuju u njoj. Interni turizam je postao pogodniji za građane nekih zemalja članica EU po usvajanju Šengenskog sporazuma i uvođenja evra. Svi građani Evropske unije imaju pravo da putuju u bilo koju državu članicu bez potrebe za vizu. Ako se pojedinačne države Evropske unije smatraju kao odvojeni entiteti, Francuska je na prvom mestu po broju međunarodnih posetioaca, a slede Španija, Italija i Velika Britanija u 2., 5., odnosno 6. mestu. Ako se u EU smatra jednim entitetom, broj stranih posetilaca je manji, jer su većina posetilaca u EU građani iz drugih zemalja članica EU.

Turizam obuhvata širok spektar proizvoda i destinacija i uključuje više različitih aktera, javnih i privatnih, sa područja nadležnosti je veoma decentralizovan, često na regionalnom i lokalnom nivou. Turizam ima veliki potencijal u pogledu ostvarivanju nekoliko glavnih ciljeva Evropske unije, kao što su održivi razvoj, privredni rast, zapošljavanje, kao i ekonomska i socijalna kohezija.³

Turizam je naročito važan kada su u pitanju mogućnosti zapošljavanja za mlade ljude, koji predstavljaju duplo više radne snage u turizmu nego u ostatku privrede.

Porast zaposlenosti u sektoru turizma je znatno veći nego u ostatku privrede u poslednjih nekoliko godina, čineći da sektor turizma daje značajan doprinos ostvarenju Lisabonskih ciljeva u pogledu zaposlenosti.

Turizam je strateška ekonomska aktivnost u Evropskoj uniji, čiji značaj u ekonomiji EU će se povećavati u narednim godinama.

Turizam generiše više od 4% BDP Evropske unije, sa oko 2 miliona preduzeća koja zapošljavaju oko 4% ukupne radne snage (oko 8 miliona radnih mesta). Kada su uzmu u

³ Supporting European tourism, http://ec.europa.eu/enterprise/sectors/tourism/index_en.htm

obzir i sektori povezani sa turizmom, turizam indirektno generiše oko 11% od BDP-a Evropske unije i daje oko 12% radne snage.

2.1. SMERNICE EVROPSKE UNIJE ZA PODRŠKU TURIZMU

Na području Evropske unije, poslednjih decenija značajna pažnja se posvećuje razvoju pojedinih instrumenata i mera koje treba da omoguće skladan i kontinuirani razvoj turizma. Na podlozi ekonomskih, društvenih, političkih i ostalih implikacija koje razvoj turizma ima na ovom području, na prvom mestu sugerišu se smernice vladama pojedinih zemalja sa ciljem da se jasno odredi njihova uloga i funkcije u domenu podrške razvoju turizma. Radi se o sledećim smernicama:⁴

- 1) Opšta regulativna funkcija vlada koja se odnosi na odluke vezano za dužinu radne nedelje, dužinu plaćenog godišnjeg odmora, devizni kurs, carinske propise itd.;
- 2) Potreba da se ovaj najviši nivo direktno angažuje na upravljanju turističkim resursima (što posebno važi za vlade onih zemalja u kojima se turizam tretira kao prioritet, ili kao važan element nacionalnog razvojnog plana);
- 3) Posebna je uloga vlade u domenu funkcije istraživanja tržišta koja treba da predstavlja podlogu za donošenje racionalnih strateških odluka i u privatnom i u državnom sektoru turizma;
- 4) Na ovom nivou se, takođe, finansiraju i organizuju razne forme promocijnih aktivnosti (radi se o opštoj turističkoj propagandi i promotivnim kampanjama nacionalnog značaja);
- 5) Permanentno ukazivanje na odgovornost za izgradnju i održavanje »javnih dobara« kao značajnih komponenti turističkog razvoja (saobraćajna infrastruktura, komunalna infrastruktura), pri čemu određenu ulogu imaju i niži nivoi (regionalni ili lokalna uprava);
- 6) Posebno područje aktivnosti je ono vezano za razne vrste olakšica koje treba da stimulišu turistička kretanja (pojednostavljena carinska kontrola za inostrane i domaće turiste, jedinstven pasoš za sve rezidente članice Unije, i druge olakšice), kao i nastojanje da se raznim merama izvrši sezonsko regulisanje tražnje;
- 7) Takođe, putem specijalizovanih institucija, Unija pomaže i direktno učestvuje

⁴ Bakić, O., Marketing u turizmu, Čigoja štampa, Beograd, 2005., str. 234

kroz razne forme u regionalnom razvoju turizma. Tako, na primer, preko »Regionalnog fonda« (European Regional Development Fund - EDOP), gde se inače sredstva dobijaju na bazi konkursa, delimično je finansirana turistička izgradnja više regija u Francuskoj (Aquitaine, Languedoc - Roussillon, Midi-Pyreness), Italiji (region Mezzogiorno), Republici Irskoj i Severnoj Irskoj itd. Preko »Poljoprivrednog fonda« (European Agricultural Guidance and Guarantee Fund - EAGGF) finansiran je razvoj »seoskog turizma« u zemljama Unije i sl.;

- 8) Posebna pažnja pridaje se očuvanju okruženja (prirodna sredina, kulturno-istorijski spomenici i sl.), što se reguliše odgovarajućim propisima, protokolima i zakonima. Izraženo je nastojanje za usaglašavanjem poreske politike i razvojem pojedinih vidova transporta, posebno avio-prevoza itd.

Da bi ostvarila glavno opredeljenje, formiranje zajedničkog turističkog tržišta (kroz koordinaciju lokalnog, regionalnog i nacionalnog interesa) EU razvija različite metode, procedure i strukture, a sa ciljem pospešivanja ulaganja i privatnog i državnog kapitala. Radi se o tzv. »zakonskoj proceduri«, »ugovornoj proceduri« i »finansijskoj podsticajnoj politici« što se obuhvata zajedničkim pojmom harmonizacije.

Dugi niz godina, na području EU se velika pažnja posvećuje razvoju turizma. U tom kontekstu značajno je pomenuti projekat koji je tokom 80-ih usvojen na ovom nivou planiranja i razvoja turizma tj. projekat »Turistički sektor - Horizont '92«, zatim, početkom 90-ih »Zelena knjiga« koja posebno apostrofira razvoj ruralnog kulturnog i socijalnog turizma, unapređenja obrazovanja za turizam, zaštiti okruženja i kulturnog nasleđa. Takođe, bitno je naglasiti da je na ovim osnovama (kao i zaključaka »Evropskog turističkog foruma« iz 1995..) donesen višegodišnji program za podsticaj razvoja turizma »Philoxenia«, za period od 1997. do 2000. godine koji je imao osnovni cilj da unapredi kvalitet i konkurentnost evropskog turizma na međunarodnom turističkom tržištu.

Turizam (u okvirima EU) predstavlja najpogodniji homogenizirajući faktor u ostvarivanju širih ciljeva ekonomskog i uopšte, društvenog razvoja EU.⁵

Istovremeno se naglašava da zajedničku politiku razvoja turizma Unije treba sprovoditi u saradnji sa organizacijama van Unije, posebno sa OECD, zatim Svetskom

⁵ Bakić, O., Marketing u turizmu, Čigoja štampa, Beograd, 2005., str 236

turističkom organizacijom (WT0), Međunarodnim biroom za socijalni turizam sa sedištem u Briselu, Evropskom turističkom akcionom grupom (ETAG), Evropskim savetom u Strazburu i sl.

Odvojena su značajna finansijska sredstva kao podrška programu »Philoxenia« koja za različita područja u stimulaciji razvoja turizma .

Tokom harmonizacije predviđena je intenzivna izgradnja objekata koji su u neposrednoj funkciji ostvarivanja turističkog prometa, kao i objekata koji primarno služe drugim delatnostima, ali utiču na veći turistički promet i veći devizni priliv. Pre svega, misli se na sportske i objekte za zabavu, muzeje, tematske parkove itd.

Izgradnja turističkih i drugih objekata koji ih prate obezbeđuje se u okviru postojećih institucija kroz sledeće finansijske instrumente:

a) Namenska novčana pomoć

Ovde se misli na četiri fonda, čija se sredstva usmeravaju na brži razvoj manje razvijenih područja (regija), i to: Kohezioni fond (za razvoj nerazvijenih zemalja EU); Regionalni fond (za razvoj pojedinih regiona EZ); Socijalni fond (razni socijalni programi vezani za turizam); Poljoprivredni fond (razvoj seoskog turizma, posebno i u planinskim područjima EU).

Iz ovih fondova sredstva se dobijaju u vidu bespovratne pozajmice, i to selektivno i na bazi utvrđenih kriterijuma.

b) Namenski krediti

Sredstva za ove kredite obezbeđuju sledeće institucije:

- a. Evropska investiciona banka i
- b. Evropska zajednica za ugalj i čelik

Mnogi projekti koji se budu finansirali iz sredstva ovih institucija neće biti u potpunoj vezi sa turizmom ali se očekuje da mogu, indirektno (u kasnijim etapama razvoja), imati pozitivan uticaj na razvoj turizma.

c) Pomoć države u sektoru turizma

Uлагаće se u hotelsku industriju, rekreacione centre, infrastrukturu i sl. Pomoć, odnosno učešće države, može biti samo prema Rimskom ugovoru, što znači da će se voditi računa da to ne utiče na strukturne disproporcije, pojavu nelojalne konkurencije i dr.

d) Novi oblici intervencije

Usmereni su na pridobijanje značajnih sredstava za turizam, i to za tzv. »integrirane projekte« (integrirani turistički proizvod) među kojima je najznačajniji integrirani mediteranski program. On obuhvata podsticanje razvoja turizma, unapređenje usluga,

unapređenje saobraćaja i infrastrukture i druge aktivnosti usmerene na razvoj turizma na području Mediterana.

U politici zajedničkog finansiranja snažno se uvažava princip ravnomernijeg regionalnog razvoja turizma. Regionalni razvoj turizma se provlači, takođe, i u okviru drugih mera i aktivnosti.

Italijanska vlada je odvojila značajna sredstva za razvoj turizma, ali očekuje, isto kao, veliki doprinos od strane EU, s obzirom da je ova zemlja uvrštena u spisak zemalja za regionalni razvoj turizma. Planovi razvoja predviđaju da južni deo Italije postane »evropska Florida«, i u tome postoje velike šanse. Takođe, u Španiji, Portugalu i Grčkoj uvedena je privremena zabrana ulaganja sopstvenog kapitala u razvoj turizma u drugim zemljama, a normalno očekuje se i značajnija pomoć zajednice.

Saobraćaj je u toj meri integralno povezan sa turizmom da se ne može očekivati napredak u turizmu ako se istovremeno na unapređuje i saobraćaj. Stoga se saobraćaj u politici EU posmatra kao fundamentalna infrastruktura na kojoj se razvija turizam. Značaj saobraćaja uticao je da se predvide veoma obimne promene koje će upravo doprineti bržem razvoju turističkog prometa.

Namera je EU da uspostavi jedinstveno tržište u vazdušnom saobraćaju. Istovremeno, u toku je otklanjanje svih krutosti i smetnji u postojećem sistemu avio-prevoza (deregulacija), ali i drugih vidova prevoza.

U stvaranju unutrašnjeg tržišta u vazdušnom saobraćaju, uz potpunu konkurenciju, treba istaći sledeće elemente deregulacije:

- a. Zemlje-članice neće više insistirati na podjednakoј podeli kapaciteta između avio-prevoznika koji operišu na istoj ruti (tzv. »pool«);
- b. Daje se mogućnost da na već opterećenoј (»zauzetoј«) ruti operišu dva ili više avio prevoznika;
- c. Ostvaruju se letovi između krajnjih (ciljnih) i regionalnih aerodroma i u slučaju kad ove rute nisu uključene u bilateralne sporazume zemalja-članica;
- d. Kombinacija više mesta: dozvoljava se obavljanje redovnog avio-prevoza prema dva ili više mesta na teritoriji druge zemlje-članice;
- e. Prava »Pete slobode«. Daje se mogućnost otvaranja redovnih linija između zemalja članica registrovan (van domicila). linija između zemalja-članica van zemlje gde je prevoznik

Zajednica je donela propozicije prema kojima treba izvršiti reviziju regulative u međunarodnom drumskom saobraćaju, sve u cilju da se ova vrsta prevoza postavi i razvija

u interesu i prevoznika i korisnika. Radi se o liberalizaciji u sledećim domenima:

- a. Uspostavljanje potpune slobode u pružanju usluga u međunarodnom drumskom saobraćaju;
- b. Posebno se razmatra pitanje bezbednosti u autobuskom prevozu;
- c. Postojeća regulativa koja datira od 1966. godine i koja se odnosi na povremeni »šatl« i redovni saobraćaj treba da se osavremeni.

Učešće železnice je znatno opalo u poslednje tri i po decenije u korist autobusnog prevoza na kraćim relacijama i vazdušnog saobraćaja na dužim relacijama. Uprkos tome, učinjena su i čine se mnoga unapređenja u pogledu infrastrukture i organizovanosti: tunel ispod Kanala, zatim transversalni pravci u Francuskoj, Belgiji, Italiji i dr., koji postaju atraktivniji u turističkom prometu.

Planira se da železnica, u veoma jakoj konkurenciji sa avionskim i autobuskim saobraćajem, izbori svoje »mesto pod suncem«, pre svega unapređenjem komfora, povećanjem brzine, politikom cene i uopšte, unapređenjem ukupnog kvaliteta.

3. ULOGA EVROPSKE KOMISIJE U ODRŽIVOM RAZVOJU TURIZMA

Komisija je kolegijalno telo, koje funkcioniše na osnovu kolektivne odgovornosti. Evropsku komisiju čini predsednik Komisije i Kolegijum komesara. Vlade država članica zajednički određuju ličnost koju nameravaju da imenuju za predsednika Komisije. Članovi Komisije mogu biti samo državljani država članica. Ovo imenovanje se potvrđuje od strane Evropskog Parlamenta. Vlade država članica zajednički uz saglasnost imenovanog predsednika, određuju druge ličnosti koje nameravaju da imenuju za članove Komisije. Izbor predsednika i drugih članova Komisije, kao kolektivnog tela, koje je na ovaj način predloženo, podležu postupku dobijanja saglasnosti od Evropskog Parlamenta. Posle dobijene saglasnosti Parlamenta, predsednika i članove Komisije zajednički imenuju vlade država članica (član 214 – raniji član 158. Ugovora o osnivanju evropske zajednice).

Do proširivanja EU na Austiju, Finsku i Švedsku, tj. do 1995. godine, Komisija je imala 17 članova (tzv. komesara), ali broj članova Komisije može biti izmenjen jednoglasnom odlukom Saveta, što je i učinjeno posle proširenja članstva EU, kada je nominovano 20 komesara. Svaki od tadašnjih 20 članova je imao jedan glas. Za donošenje odluke Komisije bila je potrebna apsolutna većina, tj. 11 glasova. Do sledećeg, petog

proširenja EU (2004), od 20 komesara po dva su bila iz Francuske, Nemačke, Italije, Velike Britanije i Španije i po jedan iz ostalih država članica. Posle proširenja EU, maja 2004. godine, Komisija broji 25 članova, odnosno po jedan iz svake od članova. Aktuelni sastav Komisije je 27 komesara, odnosno po jedan iz svake od država članica, počev od 2007., od šestog proširenja EU, učlanjenjem Rumunije i Bugarske.⁶

Evropska komisija je izvršni organ Evropske unije, svojevrsna Vlada Evropske Unije. Uz Evropski parlament i Savet Evropske unije predstavlja jedan od tri glavne institucije koje upravljaju Unijom. Predsednik i članovi Komisije se biraju od strane zemalja članica pošto su prethodno odobreni od strane Evropskog parlamenta.

Komisija je izvršni organ institucionalnog sistema Unije:

1. Ima pravo da daje nacрте zakona i potom ih predstavi Parlamentu i Savetu;
2. Kao Unijino izvršno telo, odgovorno je za implementiranje Evropskog zakonodavstva (direktive, regulacije, odluke), budžet i programe usvojene od strane Parlamenta i Saveta;
3. Ponaša se kao čuvar Postupaka i, zajedno sa Sudom pravde, uverava se da se zakon Zajednice pravilno primenjuje;
4. Predstavlja Uniju na međunarodnoj sceni i pregovara oko međunarodnih dogovora, uglavnom na polju razmene i saradnje.

Evropska Komisija je usvojila i publikovala izveštaj "Osnovni pravci održivosti evropskog turizma" - dokument koji je osnova za vođenje politike u okviru razvoja turizma u Evropskoj Uniji. Evropska Komisija je pozvala na akciju u celoj Evropskoj Uniji u cilju unapređivanja ekonomske, društvene i environmentalne održivosti evropskog turizma.

"Osnovni pravci održivosti evropskog turizma" naglašavaju potrebu za obezbeđivanjem konzistentnosti različitih politika u okviru zajednice i mera koje utiču na održivost turizma i konkurentnost ove privredne grane. Oni takođe pozivaju na proaktivnu saradnju između turističkih preduzeća, turističkih destinacija i nacionalnih, regionalnih i lokalnih organa vlasti, kako bi se suočili sa izazovima kao što su povećana tražnja i promena preferencija uz istovremeni rast prihoda.

⁶ Ilić-Gasmi, G., Pravo i institucije Evropske unije Beograd, Univerzitet Singidunum, Fakultet za turistički i hotelijerski menadžment, 2007, str. 108.

Potrebno je težnju ka održivosti usmeriti ka društvenoj odgovornosti turističkih preduzeća, ka mogućnosti da svi građani učestvuju u turizmu, ka dobrim mogućnostima za zapošljavanje u ovom sektoru i koristima od turističkih aktivnosti za lokalne zajednice. Ovo takođe povlači za sobom očuvanje evropskog kulturnog integriteta i obuhvata pitanja životne sredine i zaštitu lokaliteta baštine kroz mere vezane za turizam.

Inicijative u celoj Evropskoj Uniji obuhvataju:⁷

- Stimulisanje koherentnog i efikasnog doprinosa politika Evropske Unije i komplementarnih mera u oblasti turizma;
- Aktivno učešće u globalnim i međunarodnim procesima, međupovezivanje sa međunarodnim vladinim telima i objedinjavanje aktivnosti glavnih međunarodnih subjekata;
- Primenu i promociju principa dobrog upravljanja;
- Pomoć evropskim, nacionalnim, regionalnim i lokalnim privatnim i javnim učesnicima da preuzmu svoju odgovornost za održivost turističkog privređivanja.

U opštem kontekstu, namera Evropske Unije je da utiče da se održivost turizma odnosi na politike privredne podrške zemljama u razvoju. Ona takođe teži za jačanjem saradnje u oblasti održivosti turizma sa telima Ujedinjenih nacija i ostalim međunarodnim organizacijama.

Sveobuhvatni izazov za sektor turizma u Evropskoj uniji je da ostane konkurentan, a u dužem periodu, konkurentnost zavisi od održivosti. Tu bi trebalo da bude naglasak na zadržavanje i povećanje prihoda od turizma, ali po nižoj ceni za životnu sredinu i posebne kulturne vrednosti. Turisti takođe treba da mnogo aktivnije podstiču održivost. Ovo je delimično u vezi prihvatanja odgovornosti. Održivost treba da se izjednačava sa kvalitetom-turista bi trebalo da bude svestan da ona mesta koja se brinu o okruženju, svojim zaposlenima i lokalnim zajednicama, veće šanse su da se bolje staraju i o turistima, gostu.

⁷ <http://ec.europa.eu>

3.1. KLJUČNI IZAZOVI ODRŽIVOSTI EVROPSKOG TURIZMA

Da bi se stimulisali naponi u ovoj oblasti, evropska Komisija je osnovala Grupu za održivost turizma (Tourism Sustainability Group) u kojoj će predstavnici svih teritorijalnih i administrativnih nivoa postaviti smernice za sektor turizma.

Izazovi identifikovani ovde odražavaju prioritetne probleme i pitanja koja proizilaze iz razmatranja TSG grupe. Strategija održivog razvoja Evropske unije kao ključne izazove prepoznaje sledeće oblasti: klimatske promene i čista energija, održivi transport, održivi nivo potrošnje i proizvodnje, očuvanje i upravljanje prirodnim resursima, zdravlje, socijalna inkluzija, demografija i migracija, siromaštvo i održivi razvoj.

Mnogi od izazova su relevantni za ostvarenje više ciljeva održivog turizma, sa kombinacijom ekonomskih, socijalnih i ekoloških faktora.

Pre ulaganja u razmatranje ovih izazova, dve važne pretpostavke za održivost turizma se mogu identifikovati:⁸

1. Obezbediti uslove za turizam u određenom mestu

To uključuje:

Bezbednost i sigurnost. Osnovna prava turista moraju biti ispunjena-uključujući i bezbednost saobraćaja, turističkih objekata, higijene hrane, vode, kvaliteta vazduha, slobodu od kriminala i eksploatacije, itd.

Kvalitet objekata i usluga. Ovo treba da bude na nivou koji zadovoljava ili premašuje očekivanja posetilaca.

Pouzdanost informacija. Informacije za turiste i zainteresovane strane koje se bave turizmom treba da budu precizne i korisne.

Efektivni pristup tržištu. Preduzeća i destinacije bi trebalo lako postignu komunikaciju sa potencijalnim posetiocima.

Podsticajno poslovno okruženje. Regulatorni okviri i poslovne usluge treba da obezbede fer uslove podsticajne za preduzeća, kreativnost i inovacije.

Pravo na odmor: Prava radnika na plaćeni godišnji odmor i na ograničenje radnog vremena su važan preduslov za turizam.

⁸ Action for More Sustainable European Tourism, Report of the Tourism Sustainability Group, Februar, 2007.

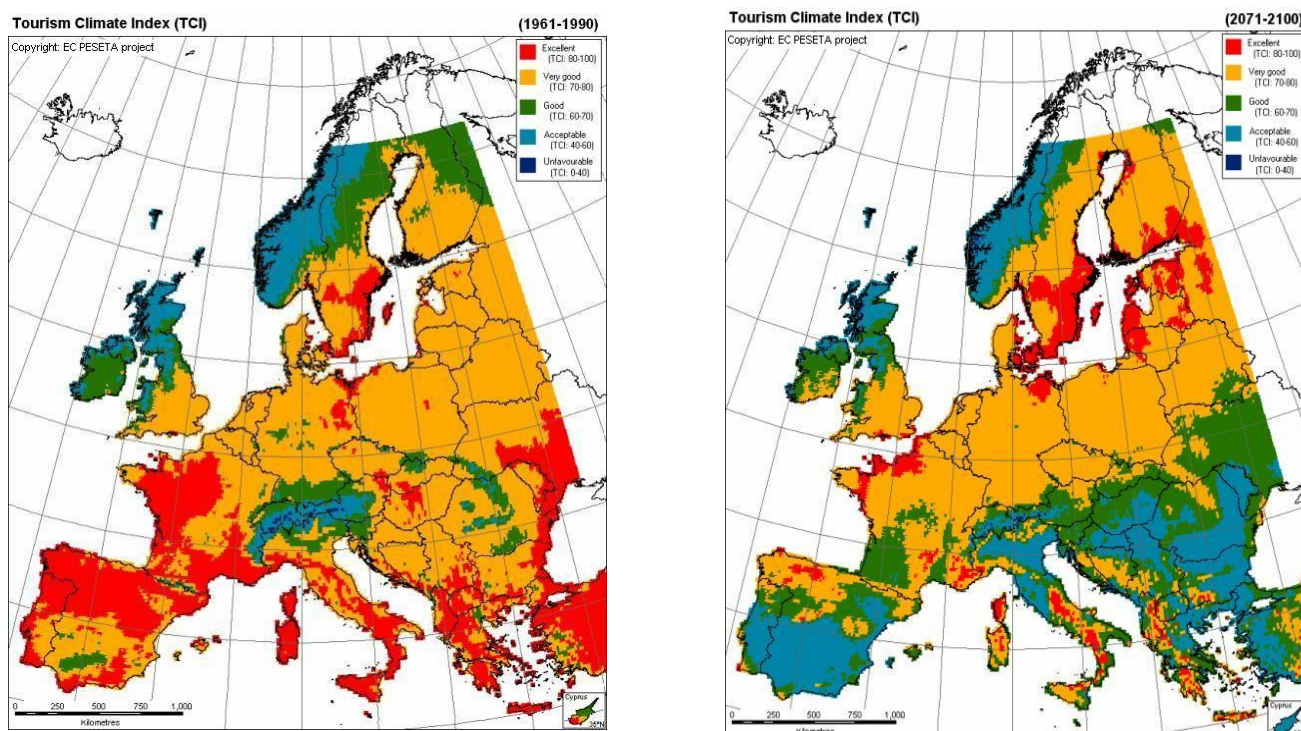
2. Predviđanje promena i reagovanje u skladu sa promenama

Mnogi od internih i eksternih faktora koji utiču na evropski turizam su se promenili i to će se verovatno nastaviti.

Određene vrste promena najviše važnosti za održivost turizma uključuju:

Životne promene, posebno klimatske promene. Ovi obrasci će uticati na buduće zahteve i uslove i izazove za održivi razvoj destinacije.

Globalni prioriteti se menjaju. Klimatske promene se sada vide kao osnovni problem sa velikim implikacijama na turizam, što zahteva od turističke grane da smanji svoj doprinos emisiji gasova i stvaranje efekta staklene bašte i da destinacije prilagode se promenama kroz razvijanje različitih vrsta turizma.



Slika 2. Klimatske promene u Evropi

Tehnološke promene. Ovo može imati veliki uticaj na životnu sredinu i moguća su nova rešenja dostupna u budućnosti.

Tržišni trendovi i promene. Promene u demografiji, profilu, ukusu i motivaciji posetioca imaju uticaja na održivost.

Političke, ekonomske i socijalne promene. Mogu da utiču stavove o turizmu i održivosti u izvornom tržištu i destinaciji.

Izazovi za održivi razvoju turizma, a na osnovu izveštaja TSG grupe su sledeći:

Izazov 1: Smanjenje sezonske tražnje⁹

Koncentracija turističkih putovanja u određenim periodima godine ima veliki uticaj na održivost. Ne samo da može ozbiljno da smanji održivost turističkih preduzeća i njihovu sposobnost da ponude zaposlenje tokom cele godine, ona takođe vrši pritisak na prirodne resurse u određeno vreme, dok ostavlja višak kapaciteta u drugome periodu godine, i na kraju sezonska tražnja utiče na život stanovnika lokalne zajednice.

Podaci iz EUROSTAT-a pokazuju da, uzimajući Evropu kao celinu, turistička noćenja u avgustu su u proseku između tri i četiri puta veća nego u zimskim mesecima. Obrasci se razlikuju među državama, najveći sezonski uticaj turizma je u mediteranskim zemljama. Planinske destinacije koje nude zimske sportove uglavnom imaju dve sezone, ali obe su prilično uske i ovde takođe sezonska tražnja utiče na održivost.

Sezonski karakter tražnje veoma otežava planiranje i upravljanje u turističkim objektima i preduzećima. Proces stimulisanja tražnje van sezone, uzimajući u obzir postojeće kapacitete, bi omogućio da prihod od turizma raste, a da se vrši manje pritiska na životnu sredinu i lokalnu zajednicu.

Rešavanje problema sezonskog karaktera turističkog proizvoda:

- Koordinirana akcija je potrebna na svim nivoima, čime turističke destinacije i preduzeća zajedno utiču na potražnju i ponudu.
- Odgovarajuće mere za jačanje privlačnosti turističke destinacije van sezone obuhvataju:
 - Prilagođavanje izbora ciljnog tržišta (npr. poslovni turizam)
 - Inovativni razvoj proizvoda, događaji i promovisanje destinacije van sezone
 - Razlike i podsticaji u ceni
- Treba preduzeti akcije koje utiču na obrasce tražnje, uključujući:
 - Ponovno raspoređivanje i širenje školskih praznika.
 - Podsticanje poslodavaca da omoguće fleksibilne odmore.

⁹ Action for More Sustainable European Tourism, Report of the Tourism Sustainability Group, Februar, 2007.

- Uticaj klimatskih promena može značajno uticati na sezonski karakter turizma. Ovo zahteva dalje praćenje i predviđanje mogućih promena i prilagođavanje strategije upravljanja destinacijom.

Verovatne promene u Evropi su:

- Smanjenje raspoloživosti snega na nižim nadmorskim visinama, što utiče prisustvo ili dužinu sezona zimskog turizma u planinskim odmaralištima.
- Pomak u sezonskim obrascima potražnje u leto, sa juga zemlje gde se temperatura može biti previše visoka na sever zemlje.

Izazov 2: Uticaj prevoza na turizam¹⁰

Saznanja o uticaju klimatskih promena i emisije i izduvnih gasova uticali su i na oblast planiranja u turizmu. Primarni cilj je smanjiti globalno i lokalno zagađivanje, ali i uticati na ekonomsku održivost turizma, kvalitet života zajednice i fer pristup turizma za sve. Održivi prevoz je ključni izazov za održivi razvoj.

Procenjuje se da je prevoz u turizmu produkuje trenutno 8% CO₂-emisije u EU. Vazdušni transport je odgovoran za 50% emisije CO₂, a u vezi sa emitivnim i receptivnim turizmom Evrope u celini. Drumski saobraćaj odgovoran je za 41% CO₂-emisije unutar EU (turistička putovanja). Putovanja avionom je jedan od najbrže rastućih izvora emisije (4% godišnje), zahvaljujući rastu saobraćaja i tražnje delimično podstaknutim niskim cenama letova.

Održivi razvoj poziva na razdvajanje ekonomskog rasta i tražnje za prevozom. Ovo ima značajne implikacije po turizam koji, po definiciji, zavisi od prevoza. U sprovođenju ove politike i politike Evropske komisije, potrebe turizma kao ključnog ekonomskog sektora treba da budu u potpunosti uzete u obzir. Međutim, sektor turizma takođe mora da aktivno i odgovorno odgovori na izazov smanjenja emisije štetnih gasova. Pristup treba da nastoji da se zadrže turisti i ekonomska korist, a da se smanji emisija.

- Primarni naglasak treba staviti na smanjenje neto uticaja na klimatske promene iz vazduha i drumskog prevoza kroz:
- Istraživanje, podršku i regulisanje poboljšanja goriva za vozila, avione i upravljanje saobraćajem (uključujući kontrolu vazdušnog saobraćaja);
- Aktivno promovisanje ugljenik slobodne šeme za putnike, uz pomoć operatera.

¹⁰ Action for More Sustainable European Tourism, Report of the Tourism Sustainability Group, Februar, 2007.

Turizam, odnosno turistička preduzeća treba da rade zajedno da promovišu modalni pomak ka korišćenju više ekoloških oblika transporta (voz, saobraćaj na vodi) u okviru turističkih destinacija kroz:

- Prilagođavanje mehanizama oporezivanja
- Aktivno i kreativno promovisanje alternativnih prevoza i pružanje kvalitetnih informacija turistima o njima.
- Investiranje u odgovarajuću infrastrukturu i usluge (putevi, železničke usluge, parking, itd) koristiti prihode od poreza za zaštitu životne sredine gde je to potrebno.
- Stalno poboljšanje integracije između različitih tipova saobraćajnih usluga i lakoća njihovog korišćenja od strane turista.
- Pažljivo biranje novih lokacija za razvoj turizma u pogledu dostupnosti.

Dalji pristup je da se smanji razdaljina putovanja, ali uz zadržavanje ukupnog broja posetilaca i potrošnje.

Ovo može da zahteva:

- Podešavanje ciljnih tržišta i promocije ka lokalnim i domaćim tržištima.
- Podsticanje kraćih, ali većeg broja praznika
- Promovisanje atrakcija i aktivnosti unutar i oko destinacije, pre nego dužih ekskurzija.

Neke destinacije su mnogo boljoj poziciji od drugih da to primene, odnosno da primene ovakve obrasce putovanja. Periferna područja i ostrva, ekonomski zavise od turizma i udaljenih tržišta, i ta njihova osobenost treba biti u potpunosti poštovana. Treba poboljšati stalno ažuriranje znanja o efektima prevoza u turizmu na emisiju štetnih gasova i uticaj različitih mera na turizam, kao i uticaj na klimatske promene.

Izazov 3: Poboljšanje kvaliteta poslova u turizmu¹¹

Ovaj izazov se odnosi direktno na zapošljavanje bez diskriminacije, ali takođe ima implikacije za ukupnu ekonomsku održivost preduzeća i kvalitet usluga koje se nude

¹¹ Action for More Sustainable European Tourism, Report of the Tourism Sustainability Group, Februar, 2007.

posetiocima. Kvalitet radnih mesta predstavlja ključni aspekt Lisabonske strategije. Sektor turizma nudi brojne mogućnosti za zaposlenje za ljude svih uzrasta i sposobnosti. Posebno za mlade, posao u turizmu često predstavlja prvo iskustvo, i usavršavanje interpersonalnih i socijalnih kompetencija.

Turizam ima uticaj na zapošljavanje u drugim sektorima, kroz više zanimanja i obezbeđivanju novih mogućnosti za zapošljavanje u oblastima vezanim za životnu sredinu i baštinu.

Međutim, turizam ima i nepovoljne uslova rada (dugo i neredovno radno vreme, skraćeno radno vreme ili sezonski posao, nizak nivo kvalifikacije, nedostatak mogućnosti za karijeru i visoke stope neprijavljenog rada).

U turizmu, osoblje, odnosno usluga koju osoblje pruža je sastavni deo iskustva korisnika, ljudski resursi u turizmu mogu da budu osnovni izvor konkurentske prednosti. Mora da postoje veštine, znanja i ponašanje onih koji rade u turizmu koje će omogućiti Evropskoj uniji da se razlikuje od drugih konkurentnih lokacija.

Za postizanje većeg kvaliteta radnih mesta u turizmu treba poboljšati:

- nivo plata i socijalne sigurnosti
- obrazac, dužina i doslednost radnog vremena, međutim pri tome voditi računa o zahtevu turista.
- mogućnost ponude punog radnog vremena, poslovi preko cele godine i dugoročni ugovori.
- napredovanje

Mnoga od ovih pitanja nisu jedinstvena za turizam. Međutim, može se pomoći u prevazilaženju problema, na koje se nailazi u nekim delovima Evrope, na regrutovanje kvalifikovanih i nekvalifikovanog kadra i smanjenje visoke stope promene osoblja. Socijalni dijalog između poslodavaca, zaposlenih i njihovih predstavnika treba da bude ojačan. Postoje mnogi primeri inovativnih organizacija, gde su pregovori poslodavaca i sindikata doveli do većeg kvaliteta i stvaranja stalnih radnih mesta uz povećanje profitabilnosti.

Kompanije treba da angažuju zaposlene i njihove predstavnike u postavljanju i ispunjavanju različitih ciljeva održivosti. Ovo treba da bude dvosmeran proces, uz poštovanje potreba za konkurentnošću od strane radnika i sindikata. Turistička preduzeća treba da ostvare održiva radna mesta u budućnosti, uz poštovanje potreba radnika za

stabilanim i sigurnim poslom, od strane poslodavaca i kompanije ukoliko preduzeće želi da regrutuje i zadrži dovoljno kvalifikovanog i motivisanog kadra u budućnosti.

Izazov poboljšanja kvaliteta posla u sektoru, takođe zahteva više koordiniranih napora na jačanju obuke i uspostavljanju hijerarhije. Ovo će takođe pružiti pomoć u mobilnosti radne snage, geografski i između sektora.

Akcija treba da sadrži:

- Jačanje i primenu zajedničkih standarda obuke u oblasti turizma u Evropskoj uniji, i međusobno priznavanje kvalifikacija (npr. Europass šemu).
- Primena inicijative doživotnog učenja (kao što su programi koji su podržani od strane Evropske unije Leonardo da Vinči program).
- Razmena dobre prakse u oblasti obuke u turizmu širom Evrope, uklanjanje jezičkih i drugih barijera
- Integrisanje pitanja održivosti turizma u program redovne obuke i obrazovanja.

Izazov 4: Održavanje i unapređenje prosperiteta zajednice i kvaliteta života u skladu sa promenama¹²

Turizam ima značajnu moć da promeni karakter i prosperitet na mestima gde se javlja. Evropske destinacije su doživele značajne promene u poslednjih nekoliko godina. Razvoj utiču na zajednicu. U svakom slučaju, izazov je upravljanje promena u interesu dobrobiti zajednice. Kao takav razvoj ima uticaja na ekonomske ciljeve (zadržavanje prihoda u lokalitetu i jačanje kvaliteta posla) i ekološke ciljeve (zadržavanje prirodnog i kulturnog nasleđa destinacija i izbegavanje degradacije).

Dve vrste promena predstavljaju određene izazove i mogućnosti za lokalne zajednice u ovom trenutku. Prve se odnose na razvoj u vezi sa turizmom, odnosno menjanje karaktera naselja. To može da donese značajnu ekonomsku korist zajednici, ali takođe može dovesti do širenja urbanizacije (ili sporadični razvoj) što će dovesti do gubitka lokalnih zanimljivosti i zelenih prostora. Promena u vrednosti imovine može ugroziti kvalitet života lokalnog stanovništva, i neke vrste razvoja mogu doneti vrlo malo lokalnoj ekonomiji.

¹² Action for More Sustainable European Tourism, Report of the Tourism Sustainability Group, Februar, 2007.

Druga vrsta promena dolazi iz restrukturiranja lokalne ekonomije, usled pada u tradicionalnoj delatnosti, turizam treba posmatrati kao odgovor na zamenu lokalnih prihoda i poslova. Ove vrste promena mogu se videti u:

- ruralnim i planinskim oblastima
- pomorski oblastima, koje prihodima od turizma menjaju prihod od ribolova, nakon pada zaliha ribe
- tradicionalnim turističkim naseljima, gde su nove vrste ponude potrebne da se zadovolji ukus tržišta, ili posledice klimatskih promena.

U odgovoru na obe vrste promena, za pažljivo planiranje i upravljanje destinacijom neophodna je:

- Skala uticaja na prirodu i mesto razvoja, kako bi se osiguralo da turizam je integrisan sa postojećim aktivnostima i da zajednica ostane u ravnoteži.
- Provera da li je predloženi novi razvoj u skladu sa tržišnim kretanjima i obrascima buduće tražnje - na primer, obrasci tražnje u seoskom turizmu su znatno drugačiji nego u prošlosti.
- Daje se prioritet vrsti smeštaja i sadržaja koji odražava poseban karakter destinacije, smanjuje uticaj na životnu sredinu i predstavlja vrednost za zajednicu (ekonomsku i zapošljavanje).
- Maksimiziranje procenata prihoda koji je zadržan na lokalnom nivou, kroz jačanje lokalnih lanaca snabdevanja i promovisanje korišćenja lokalnih proizvoda, prodavnica i drugih usluga od strane posetioca.

Treba prihvatiti da prosperitet i kvalitet života ponekad ukazuje na ograničenja u fizičkom razvoju.

Obim i koncentracija razvoja se posmatra kao veliki izazov za kvalitet života u destinacijama. Pristup treba da bude:

- Ograničenje stepena razvoja.
- Maksimiziranje nivoa korišćenja postojećih objekata i njihovu integraciju u lokalnu zajednicu.

Izazov 5: Minimiziranje upotrebe resursa i proizvodnje otpada¹³

Turizam može biti značajan rasipnik prirodnih resursa. Ovaj izazov se odnosi direktno na cilj zaštite životne sredine, ali takođe ima podjednako snažne posledice za dobrobit zajednice. To se odnosi kako na održivu potrošnju i proizvodnju i upravljanje prirodnim resursima.

Korišćenje vode je veliki problem za održivost turizma. Turistički boravak u hotelu, u proseku koristi jednu trećinu vode dnevno više nego lokalni stanovnik. Međutim, na Mediteranu, nije neuobičajeno da turističko korišćenje vode je u proseku oko četiri puta veće, od zahteva za vodom lokalnog stanovnika i to u jeku sezone može biti ozbiljna prepreka za lokalno snabdevanje. Neki oblici turističke delatnosti imaju posebne zahteve za vodom, naročito golf i proizvodnja veštačkog snega. Situacija može biti dodatno pogoršana klimatskim promenama.

Druga pitanja koja se odnose na efikasno korišćenje resursa i upravljanja otpadom obuhvataju:

- Smanjenje potrošnje energije (na primer, klimatizacija i grejanje) i podsticanje korišćenja obnovljivih izvora i poboljšanje tehnologije.
- Promovisanje ponovnog korišćenja i recikliranja materijala.
- Kvalitet vode, uključujući i efikasan tretman kanalizacije, izbegavajući pražnjenje u morskim i rečnim sredinama.
- Kvalitet vazduha
- Upravljanje deponijama.

Mnogo pažnje je potrebno da se obrati na ovaj izazov jačanja upravljanja životnom sredinom u turističkim preduzećima. Promena ponašanja posetilaca takođe može imati značajan uticaj. Treba raditi i na lokalnom nivou destinacije, uz obezbeđivanje neophodne infrastrukture i upravljanja sistemima reciklaže da te usluge budu dostupne turističkim preduzećima.

Buduće planiranje turističkih destinacija i dizajn pojedinih objekata treba da ispuni kriterijume za minimiziranje upotrebu resursa i upravljanja otpadom. Inovacije i kreativni pristup resursima treba podsticati.

¹³ Action for More Sustainable European Tourism, Report of the Tourism Sustainability Group, Februar, 2007.

Izazov 6: Očuvanje prirodne i kulturne baštine¹⁴

Odnos između turizma prirodne i kulturne baštine područja je od kritične važnosti. Turizam može igrati ključnu ulogu u podizanju svesti i stvaranja direktne i indirektne podrške za konzervaciju. Kvalitet prirodne i kulturne baštine je, u većini oblasti, suštinski važan za generisanje ekonomskog prosperiteta kroz turizam što utiče na kvalitet života lokalne zajednice i iskustvo posetioca. Očuvanje i upravljanje prirodnim resursima predstavlja ključni izazov održivog razvoja.

Prirodna i kulturna dobra od značaja za turizam su:

- kvalitet i raznovrsnost prirodnih pejzaža
- kulturni pejzaži, koje oblikuje čovek, a Evropa je njima posebno bogata
- istorijsko i kulturno nasleđe
- biodiverzitet – raznovrsnost flore i faune
- kultura stanovanja i lokalne posebnosti
- umetnost, zanati, kuhinja, jezik - događaji i festivali.

Mnoge politike i konvencije postoje na međunarodnom i evropskom nivou sa ciljem očuvanja ovih vrednosti. Turizam mora da odigra svoju ulogu podrške. Prisustvo velikog broja turista nudi i zaštitu, fokus interesovanja posetilaca je značajna snaga u Evropi.

Ključni izazovi uključuju:

- Povećanje pritiska razvoja, delimično od turizma ali i iz drugih sektora može da ugrozi ove vrednosti
- Šteta od prekomerne upotrebe od strane posetilaca i od određenih aktivnosti.
- Uticaj eksternih faktora, kao što su klimatske promene.
- Ozbiljan nedostatak resursa, kako finansijskih, tako i ljudskih, za upravljanje i konzervaciju.

Relevantna akciju za rešavanje ovog problema uključuje:

¹⁴ Action for More Sustainable European Tourism, Report of the Tourism Sustainability Group, Februar, 2007.

- Koristiti argument turizma (kao ekonomski važan), kao razlog da se osnuje fond za zaštitu prirode i kulture i sprečavanje oštećenja.
- Odgovarajuća oznaka zaštićenih područja, uključujući mrežu Natura 2000.
- Jačanje odnosa zaštićenih oblasti turizma i lokalnih interesa, u kontekstu strategije održivog turizma i donošenje akcionog plana

Primeri uključuju:

- Evropski cilj zaustavljanje gubitka biodiverziteta do 2010, i Evropsku konvenciju očuvanja prirode;
- UNESCO-ve svetske baštine, European natura 2000, nacionalni parkovi i parkovi prirode; itd.
- Evropska povelja za održivi turizam u zaštićenim područjima (EUROPARC) nudi odgovarajući model.
- Akcija za evropski održivi turizam

Jačanje znanja i sredstava koja su na raspolaganju zaštićenim područjima, u vezi sa razvojem kontrole životne sredine, upravljanja zaštitom životne sredine, upravljanje turističkim posetama, razvoj turističkog proizvoda, informacije, tumačenje i praćenje. Usvajanje planova upravljanja posetom kako bi se obezbedilo da turizam ne šteti prirodnim i kulturnim resursima.

Podrška aktivnostima očuvanja, vezanim za turizam gde je to moguće, na pojedinim mestima i privatnom zemljištu, uključujući i obnovu baštine objekata i održavanje tradicionalnog pejzaža i staništa.

Jačanje razvoja interpretacija i promocija kvaliteta proizvoda i usluga na bazi prirodnog i kulturnog nasleđa, uključujući i tradicionalnih zanate, lokalne proizvode i druge elemente lokalne specifičnosti, kao i iskustva posetilaca.

Razvijanje programa monitoringa za merenje kretanja i uticaja na životnu sredinu i baštinu i olakšati adaptivno upravljanje.

Izazov 7: Odmor za sve¹⁵

Socijalne inkluzije i jednakost su važni principi održivog razvoja. Određeni cilj je da se obezbedi da turizam da iskustva dostupna svima, bez diskriminacije. Ovo će doneti dodatne ekonomske koristi. To ne samo da uključuje društvene inkluzije, već i očuvanje javnog zdravlja, kao pozitivan doprinos odmora fizičkom i mentalnom stanju.

Procenjuje se da oko 40% evropskih građana ne uzme odmor. U nekim zemljama, nesposobnost da se uzme odmor je priznat kao značajan aspekt siromaštva dece i porodice. Ovaj izazov ima šire strateške implikacije za održivi turizam, tražeći da maksimizira prihod od sektora bez povećanja obima mogao bi da ide protiv principa socijalne uključenosti. Međutim, sprovođenje socijalnog turizma takođe je pokazalo da pomaže u smanjenju sezonskog karaktera turizma. Ljudi kao što su penzioneri, su u dobroj poziciji da putuju van glavne sezone.

Svi tipovi ljudi treba da imaju pristup turizmu, uključujući i mlade, studente, porodice i starije.

Dva glavna izazova su:

- Fizički hendikepi. Ovo uključuje i visok procenat evropskih građana koji imaju smanjenu mobilnost ili senzorna oštećenja (sluh, vid). Ovo može da se poveća, zahvaljujući demografskim promenama.
- Niski prihodi, koji postoje u svim zemljama, ali je naročito rašireno u nekim od novijih članica EU, među useljenicima i mladima.

Relevantne akcija uključuje:

- Ohrabrivanje politike i aktivnosti za podršku socijalnog turizma na svim nivoima.
- Obezbeđivanje univerzalnog prava radnika na odmor, očuvanje ovog aspekta socijalne sigurnosti garantuje evropski socijalni model
- Projektovanje i prilagođavanja turističkih objekata i lokacija za osobe sa fizičkim invaliditetom.
- Pобољшanje informisanosti osoba sa invaliditetom
- Podsticanje širokog opsega cena turističkih usluga
- Sprovođenje posebne šeme da olakša i ohrabri ljude sa niskim primanjima da uzimaju odmor, kao što su sistemi vaučera za odmor koji se u nekim zemljama osnov za poreske olakšice

¹⁵ Action for More Sustainable European Tourism, Report of the Tourism Sustainability Group, Februar, 2007.

Izazov 8: Korišćenje turizam kao sredstvo održivog razvoja na globalnom planu¹⁶

Briga za održivi turizam treba da bude u skladu i vezi sa politikom globalnog održivog razvoja. To je u skladu sa pristupom i prioritetima održivog razvoja koji je priznat u Evropskoj uniji. Svi identifikovani ciljevi za održivi turizam bi trebalo da se odnose na razvoj turizma i delovanje na međunarodnom planu.

Evropljani putuju van Evrope i generišu značajan nivo potrošnje u destinacijama. Evropa je glavni izvor ulaganja u razvoj turizma u inostranstvu i pomoći za infrastrukturne projekte i razvojne projekte.

U mnogim zemljama u razvoju turizam može da obezbedi jedan od retkih izvora prihoda naročito u seoskim područjima, ali pitanja zaštite životne sredine i uticaja na lokalnu zajednicu su od ogromne važnosti.

Ključni izazovi uključuju:

- Obratiti pažnju na globalni uticaj interkontinentalnih putovanja i prevoza na klimatske promene i emisiju štetnih gasova.
- Korišćenje turizma kao sredstva za rešavanje Milenijumskih ciljeva razvoja, posebno fokusirati se na cilj: prepoloviti krajnje siromaštvo i glad do 2015.
- Obezbeđivanje da se svi oblici eksploatacije i nelojalne konkurencije izbegnu, uključujući i poštovanje osnovnih standarda rada, kao što su konvencije MOR-a i striktno poštovanje međunarodnih kodeksa ponašanja protiv seksualnog iskorišćavanja dece.
- Podrška međunarodne politike i ciljeva koji se odnose na životnu sredinu, poput onih ustanovljenih Konvencijom o biodiverzitetu.
- Obezbeđivanje ispunjavanja Globalnog etičkog kodeksa za turizam od strane evropskih zemalja i promovisanje tih principa u svetu

Relevantne oblasti delovanja su:

- Promovisanje jednakosti u razvoju turizma i putovanja, gde sve zemlje imaju isto pravo na razvoj turizma i građani svih zemalja imaju jednako pravo da putuju.
- Podsticanje EU i bilateralnih programa pomoći i podrške, odgovarajući razvoj turizma kao sredstvo za održivi razvoj i smanjenje siromaštva.

¹⁶ Action for More Sustainable European Tourism, Report of the Tourism Sustainability Group, Februar, 2007.

- Podsticanje evropskih turoperatora i investitora u turizam da se pridržavaju principa održivosti i nastojati da se racionalno koriste prirodni resursi uz saradnju sa lokalnim zajednicama u kojima posluju.
- Promovisanje svesti evropskih građana za odgovorno putovanje i ponašanje.
- Deljenje znanja i dobre prakse održivog turizma sa drugim zemljama i regionima sveta.

3.2. INDIKATORI ODRŽIVOSTI I PRAĆENJE PROCESA

Identifikacija indikatora održivosti i redovno praćenje procesa, je kritična komponenta održivog razvoja turizma i upravljanja destinacijom, ako se zaista želi održivost.

UNWTO je identifikovala pet kriterijuma za izbor indikatora:

- relevantnost indikatora za izabrani problem.
- izvodljivosti dobijanja i analiziranja potrebnih informacija
- kredibilitet i pouzdanost informacija.
- jasnoća i jednostavnost razumevanja među korisnicima.
- uporedivost tokom vremena i između različitih regiona.

EU radi na uspostavljanju indikatora održivog razvoja turizma. Indikatori obuhvataju veći broj osnovnih pokazatelja koji se vide kao i osnovni faktori održivosti i relativno su jednostavni za prikupljanje i dodatnih pokazatelja koji se predlažu destinacijama da ih razmotre.

Konačni izbor indikatora treba da se određuje u konsultaciji sa svim akterima uključenim u turizam.

Radi adekvatnog praćenja procesa održivog razvoja i poboljšanja procesa planiranja u turizmu, neophodno je korišćenje takvih indikatora koji unapređuju vrednovanje i koordinaciju održivog turizma.

U okviru VISIT-inicijative radi utvrđivanja pogodnosti indikatora za monitoring održivosti turizma testirano je 10 destinacija u Evropi. Analiza je pokazala da su navedeni indikatori pogodni za analizu održivosti turizma budući da se pokazatelji veoma lako mogu pribaviti i izračunati.

Pokazatelji održivog turizma po VISIT-inicijativi

A. Indikatori implementacije koncepta politike održivosti

B. Indikatori životne sredine

Indikatori turističkog prevoza

- Struktura ekološkog vida prevoza (javni saobraćajni prevoz) prilikom pristizanja u destinaciju
- Mesni prevoz
- Broj gostiju na km² (broj turista/ km² istog dana)

Korišćenje energije

- Procenat korišćenja alternativnih izvora energije (proizvodnja u mestu destinacije)
- Korišćenje energetske izvora po objektu i po turisti

Vodosnabdevanje

- Održivo korišćenje vode
- Procenat priključenih objekata na prečistač voda

Rukovanje komunalnim otpadom

- Procenat recikliranih komunalnih otpadaka
- Ukupna količina deponovanog ili spaljenog komunalnog otpada (t) Mesečna količina komunalnih otpadaka

Socio-kulturni indikatori

- Procenat vlasnika zemljišta koji ne stanuju u naselju
- Procentualni odnos zaposlenog lokalnog stanovništva u odnosu na ukupan broj zaposlenih u turizmu
- Odnos lokalnog stanovništva i turista u određenom periodu

Ekonomski indikatori

- Sezonska promena broja zaposlenih u turizmu
- Procenat prihoda od turizma u ukupnom BND (GDP)
- Sezonske promene korišćenja smeštajnih kapaciteta
- Ukupan smeštajni kapacitet po lokalnom stanovniku
- Prosečna dužina boravka

Praćenje nekih pokazatelja može biti preduzeto na osnovu direktnog posmatranja ili merenja na terenu. Ipak, za nekoliko ključnih pokazatelja potrebna je povratna informacija od posetilaca, turističkih preduzeća i lokalne zajednice i najbolje je raditi redovne ankete.

Plan treba da sadrži veći broj akcija za poboljšanje održivosti u destinaciji. UNWTO je objavio smernice o nizu relevantnih instrumenata koji se mogu koristiti u cilju održivog razvoja turizma.

Efektivno korišćenje zemljišta i prostorno planiranje i kontrola razvoja se smatra apsolutno presudno u tome da novi razvoj turizma bude u skladu sa potrebama lokalne zajednice i okruženja. Prostorni planovi i upotreba zemljišta treba da budu usklađeni sa strategijom održivog turizma. Proces može biti podržan od nadležnih organa za procenu uticaja na životnu sredinu (ili širu procenu održivosti) predloženih projekata.

Ulaganje u infrastrukturu i usluge od strane lokalnih vlasti, ponekad u partnerstvu sa privatnim sektorom, jeste kritično važno na nivou odredišta. Relevantni projekti uključuju javne objekte, šeme reciklaže, efikasni sistem za vodosnabdevanje i odlaganje otpada. Poseban naglasak treba staviti na integrisano planiranje saobraćaja kako bi se smanjila zagušenja.

Ostali instrumenti se mogu primeniti na nivou destinacija održivost poslovanja (na primer, izgradnju kapaciteta, dobrovoljne sertifikacije i finansijski podsticaji) i ponašanje turista (npr. marketing i informacija i kodeksi ponašanja).

Konačno, pažnju treba posvetiti jačanju razumevanja pitanja održivosti i sticanju odgovarajućih veština upravljanja na lokalnom nivou destinacije, kroz izgradnju kapaciteta i obuku za lokalne zvaničnike. Ovo bi moglo da uključuje razvoj mreže znanja, za održivo upravljanje destinacije, uključujući i delove za unos podataka za vrednovanje i olakšavanje razmene primera najbolje prakse iz Evrope.

3.3. ODRŽIVO POSLOVANJE I KONKURETNOST

Drugi mehanizam za razvoj održivog turizma podrazumeva da se prihvati održivost u poslovanju. Poslovna udruženja imaju posebno važnu ulogu, kroz koju utiču na akcije svojih članova.

Primarni zahtev turističkog preduzeća je da ostane konkurentno. Radnje preduzete u prilog ovom mogu se odnositi na ključni izazov rešavanja sezonske tražnje, ali i opšta pitanja, kao što je kvalitet usluga. Stvaranje povoljne poslovne klime, obezbeđivanje sigurne i bezbedne destinacije, postavljanje i promovisanje standarda kvaliteta, smanjujući nepotrebnu birokratiju, su važne i relevantne forme za poslovnu podršku održivosti.

Održivost ima za cilj da utiče na dalje poslovanje, ohrabrujući razvoj ekonomske, socijalne i ekološke prednosti, uz istovremeno obezbeđivanje održivosti i konkurentnost. Ključni izazovi su obezbediti kvalitet poslova, smanjujući upotrebu resursa, podržavati akcije za

održivi turizam u Evropskoj uniji, promovisanje održivog saobraćaja i poboljšanje dostupnosti, a sve to zavisi od samog turističkog sektora.¹⁷

3.4. PROMOVISANJE KORPORATIVNE DRUŠTVENE ODGOVORNOSTI I SOCIJALNOG DIJALOGA

U celini, Evropskoj komisiji je omiljen dobrovoljni pristup, regulisanje poslovnih pitanja održivosti sprovodi se samo kada je to strogo neophodno. Ovo je u skladu sa Lisabonskom strategijom koja obuhvata principe bolje, pre nego li veće regulacije. Za uzvrat, međutim, Komisija poziva poslovnu zajednicu da javno pokaže svoju posvećenost održivom razvoju i da pojača svoju posvećenost društveno odgovornom poslovanju.

Dok većina velikih kompanija ima formalne politike korporativne odgovornosti i koje pokrivaju aktivnosti u vezi održivog razvoja, to uglavnom nije slučaj sa malim preduzećima. To je posebno izazov za sektor turizma, s obzirom na prevlast malih i srednjih preduzeća u turizmu. Rad Evropske komisije za odnose sa malim preduzećima treba da bude podržan. U principu, napor u malim preduzećima upravljanja životnom sredinom i preduzimanje drugih mera treba da bude priznat i takva preduzeća treba da budu podržana od strane EU.

Socijalni dijalog između preduzeća, radnika i njihovih predstavnika je ključni koncept za održivost turizma preduzeća. Ovo je delimično preduzećima treba da obezbedi da rade u skladu sa postojećim međunarodnim i lokalnim radno-pravnim propisima, ali i jačanje i dobrovoljno zalaganje za šire ekonomske, socijalne i ekološke ciljeve, od strane poslodavaca i zaposlenih zajedno.

Logičan redosled koraka koji se mogu preduzeti kreće se od pitanja održivosti koje treba u potpunosti integrisati u upravljanje.

- Dalja istraživanja kretanja na tržištu i percepcije turista, kao i uticaj upravljanja zaštitom životne sredine na finansijsku dobit, će biti od pomoći u podsticanju i vođenju održivog poslovanja.
- Podizanje svesti
- Obrazovanje i izgradnja kapaciteta

Mnogo se može postići kroz obuku. To može uključiti:

¹⁷ Action for More Sustainable European Tourism, Report of the Tourism Sustainability Group, Februar, 2007.

- Uključivanje pitanja održivosti u svim planovima i programima za turizam i ugostiteljstvo.
- Obezbeđivanje posebnih kurseva za kompanije i zaposlene. Kursevi treba da budu kratki, fokusirani i lako dostupni.
- Pružanje direktnih stručnih saveta o održivosti preduzeća
- Olakšavanje benčmarkinga između biznisa i promovisanje dobrih praksi.
- Komuniciranje i promovisanje inicijative ili jednostavno inovativne ideje koja bi mogla biti promovisana širom Evrope, kao što je na primer „akcija godine”.

Ekonomski instrumenti mogu da se koriste kao podsticaj, pri čemu finansijska podrška koja se nudi treba da obuhvati uslov da su ispunjeni kriterijumi održivosti. Finansijska pomoć, na primer za uvođenje niske energetske tehnologije, treba da omogući preduzećima da izvrše potrebne promene. Porezi se mogu koristiti kao sredstvo za postizanje određenih ciljeva zaštite životne sredine.

Istraživanja u EU su pokazala da firme imaju tendenciju da traže priznanje za korake koji su preduzeti u prihvatanju održivosti. Sertifikacija preduzeća može biti korisno sredstvo i kao podstrek za poslovanje i informisanje potrošača na izbor. Mnogi programi postoje širom Evrope, za sertifikaciju turističkih preduzeća u postizanju identifikovanih nivoa održivosti, ali je broj takvih preduzeća na niskom nivou. Broj koraka koji mogu biti preduzeti na poboljšanju ove situacije, uključuju:¹⁸

- Jačanje koordinacije između postojećih međunarodnih i nacionalnih šema oznake sa evropskim. Postoji međunarodni pokušaj da se akredituju etikete održivosti u turizmu.
- Obezbediti da se čitav niz pitanja o održivosti uključi u šeme sertifikacije, uključujući i društveni i ekonomski uticaj, kao i zaštitu životne sredine.
- Povezivanje sertifikata održivosti sa sertifikatima kvaliteta.
- Aktivno promovisanje programa održivosti za preduzeća i potrošača.
- Uzeti u obzir sertifikaciju pri dodeljivanju finansijske pomoći.
- Objavljivanje i dodela nagrada za izuzetnu praksu.
- Uspostavljanje šeme sertifikacije na nivou destinacije

Za pravi napredak ka održivog turizma, turisti moraju da prepoznaju pitanja održivosti u svom izboru putovanja i ponašanja.

¹⁸ Action for More Sustainable European Tourism, Report of the Tourism Sustainability Group, Februar, 2007.

Ključni izazovi koji su najviše osetljivi na tržištu je sezonska tražnja, način prevoza, doprinos lokalnom prosperitetu i uticaja na prirodne i kulturni resurse. Odgovorno ponašanje turista prema okruženju i lokalnoj zajednici je posebno kritičan po razvoj turizma u zemljama u razvoju. Uticaji mogu javiti preko ponašanje turista, kao i kroz izbor operatora i preduzeća koja usvajaju dobru praksu.

Brigu o pitanjima održivosti, treba da su deo vaspitanja i školovanja. U većini zemalja Evropske unije briga o održivosti je sastavni deo nastavnog programa. Održivost treba da uključi informacije o putovanjima i odmorima. Obrazovanja takođe može podstaći interes u istraživanju, kao i očuvanje prirodne i kulturne baštine.

Komunikacija

Naglasak treba da bude na promovisanju pozitivne poruke i mogućnosti, pre nego ograničenja, pri tome da se ukazuje kako ljudi mogu da putuju na održiv način. Primeri uključuju promociju turizma van sezone, održivog načina prevoza, hodanje i biciklizam..

Informacije u okviru destinacije, koje daju preduzeća i lokalne vlasti, mogu biti od značaja kupovina lokalnih proizvoda, kako da istražite predeo bez automobila, kvalitet vode, itd.

Održivo putovanje, u Evropi i na međunarodnom planu, dobilo je značajnu pokrivenost u medijima u mnogim zemljama. Ovo ima tendenciju da se podigne svest o pitanjima održivosti kao i promovisanje odgovorne opcije kod onih koji putuju. Na primer moderatori komercijalnih turističkih sajtova imaju jak uticaj na izbor putovanja i oni treba da budu ohrabreni da promovišu pitanja održivosti.

Rad sa posrednicima

Turoperator i dalje imaju veliki uticaj na izbor potrošača. Turoperateri mogu da vrše uticaj na izbor preduzeća sa kojima rade na osnovu kriterijuma održivosti.

Regulacije i kodeksi ponašanja

U nekim situacijama, potrošačko ponašanje treba da bude pod kontrolom propisa i podzakonskih akata, na primer u odnosu na određene aktivnosti u osetljivim oblastima. Alternativni pristup, koja se pokazao uspešnim u nekim mestima, je da se donesu pravila i kodeksi ponašanja. Ovo treba da bude pozitivno formulisano i dobro objašnjeno, a razvijeno u saradnji sa lokalnim preduzećima.

Cene

Diferencijalna cena može se koristiti kao mehanizam da utiče na ponašanje turista, kako kroz pružanje popusta ili nametanje troškova. Pputarina se na primer, pokazali veoma efikasna u smanjivanju zagušenja, pod uslovom da postoje alternative za prevoz.

Određeno pitanje, zajedničko je za zemlje širom Evropske unije, jeste nedostatak finansijskih sredstava za zaštitu i održavanje.

Dva pristupa su moguća kod prikupljanju sredstava od posetilaca:

- Obavezne takse ili porezi, za sve turiste.
- Povećanje doprinosa od turista može biti dobrovoljno.

Ovo se pokazala prilično uspešnim.

Bez obzira na pristup je usvojen važno je da se uveri turista da prikupljena sredstva će se koristiti za određene svrhe očuvanja i upravljanja, kao i da pruži informacije o tome kako se ona troše.

4. TURIZAM U EVROPSKOJ UNIJI U 2008. i 2009.

Od svih svetskih regija, Evropa je imala najslabiji rast u međunarodnim turističkim dolascima u 2008., koji je procenjen na 0%. U Evropi bilo je prisutno stalno pogoršanje tokom cele 2008. godine. Dolasci ubrzano rastu u prvom kvartalu, 6%. U drugom kvartalu rast se smanjuje za više od 1% i u trećem 2%. Za četvrti kvartal, brojke pokazuju pad od gotovo 4%. Komentari eksperata mogu se sažeti na sledeći način "dobar prvi kvartal, pogoršanja u drugom i trećem, a četvrti katastrofalan". Tu gotovo svi eksperti ističu da je takav rezultat odraz svetske finansijske, odnosno ekonomske krize i uglavnom nepredvidive, fluktuacije kursa.

Dok Azija beleži povećanje udela u ukupnom broju turističkih dolazaka, Evropa beleži pad sa 59,3%, na 53%, što predstavlja pad od 6,3%, ali i dalje je najposećeniji region.



Izvor: UNWTO's "World Tourism Barometer," Volume 7, 2009

Brojke za Severnu Evropu su naročito loše: -7,5% u četvrtom kvartalu, 2% pada stope rasta u 2008. Samo jedno odredište (Island) je prijavilo znatan porast poslednjih meseci. I samo u jednoj zemlji, Finskoj, zabeležen rast za 2008 (+2%). U prvoj polovini 2008 godine, Finska je privukla posetioce iz Velike Britanije i Rusije (tržište koje je dosta veliko), ali oba tržišta sada se suočavaju sa ozbiljnim poteškoćama. U ostalim nordijskim zemljama, podaci su sledeći Norveška -6%, -5% Danska i Švedska -1%.

U Velikoj Britaniji funta beleži pad u odnosu na evro u poslednje dve godine (opadanje ubrzano eskalira u drugoj polovini 2008.) i u odnosu na dolar, što je oslabilo kupovnu moć Britanaca. Što se tiče Irske došlo je do pada ekonomskog rasta, što je izazvalo pad poverenja potrošača, manji raspoloživi prihod i dostupni kredite, što je naravno imalo negativan uticaj na turizam. Irska se smatra odredištem sa visokim cenama, euro-denominirano odredište, što negativno utiče na njena dva najvažnija tržišta, Veliku Britaniju i SAD. Irska je bila jedna od glavnih korisnika o low-cost avio - kompanija (LCC) , ali neke od ruta su sad navodno samo periferne, ili je došlo do povlačenja.

Što se tiče dolazaka u Zapadnoj Evropi obrt trendova je nastupio i ranije, s negativnim rezultatima za poslednja tri kvartala ove godine. Ipak neke zemlje, uključujući Austriju i Nemačku, imale su pad od septembra do decembra i to samo 1%. Ukupno, dolasci u subregionu se procenjuju da su pali za 1% u 2008, odnosno za 2-3% u zadnja tri kvartala. Uz izuzetak Luksemburga (-5%), Francuske (-3% u dolasci u hotelima) i Holandije (-7%), sve destinacije još uvek u imaju pozitivan rast. Daleko najbolji rezultat je u Austriji, sa 6% povećanja dolazaka. Svetska ekonomska kriza kasnije je došla u Nemačku, pa prvi izveštaj UNWTO za 2008. je dao sasvim drugačije podatke. Međutim, drugi izveštaj sadrži posledice finansijske i ekonomske krize u SAD-u, Evropi i svetu, a to su manje poslovnih putovanja i putovanja uopšte, kao i efekte visoke cene nafte, motornih goriva i uopšte cene energije, ukupno, rast međunarodnih dolazaka u prvih deset meseci 2008. je 3%.

Jedan broj odredišta prijavljuju da je broj poslovnih putovanja pao u skladu sa ekonomskim preokretom. Takođe se može očekivati da dođe do brzog oporavka, u skladu sa oporavkom ekonomije. Pri tome se mora računati da će se do tada mnogi poslovni ljudi prilagoditi elektronskim konferencijama. Isto tako, mnogi stručnjaci veruju da će se potrošači štedeti na drugim stvarima kako bi finansirali putovanja za praznike, i da će se kasnije kada se poveća stopa nezaposlenosti i dođe do smanjenja raspoloživog prihoda leisure turizam imati veći pad. Drugim rečima, poslovni turizam će imati brz pad i brz oporavak dok leisure turizam će imati pad kasnije kao i oporavak.

UNWTO je naveo da je tražnja pala širom Evrope, što je i bio je najveći izvor regije, ali destinacije koje će i dalje imati rast su Rusija, Istočna Evropa, Bliski istok, nordijske zemlje i Južna Amerika.

U smislu ulaznog tržišta za Evropu, najveća zabrinutost izaziva pad valuta Velike Britanije, Australije i Novog Zelanda, Norveške i Švedske, Republika Koreje, Rusije, Indije i nekoliko zemalja u Jugoistočnoj Aziji.

Povezano sa ekonomskom krizom, mnogi stručnjaci očekuju pomak prema lokalnim odredištima, rast kratkih putovanja. Nekoliko destinacija, već izveštavaju o takvom trendu, a većina pokušava da se okrene domaćem turizmu. Međutim, avio-kompanije se prijavljuju pad u kratkim poslovnim putovanjima u odnosu na duža putovanja. Postoje mnoga izveštaji o oživljavanju jeftinih all-inclusive paketa.

Francuska, svetski turistički šampion sa 79,3 miliona posetilaca 2008. godine, teško je pogođena padom broja inostranih turista zbog globalne privredne krize koja je ugrozila sve glavne evropske turističke destinacije.

Broj stranih turista u Fransuskoj je smanjen za skoro trećinu u jeku letnje turističke sezone, u julu i avgustu 2009., posle posrtanja od 15,5 odsto u prvih pet meseci ove godine, pokazali su najnoviji vladini podaci.

Španija, koja je pala na treće mesto najposećenijih turističkih odredišta 2008., zabeležila je smanjenje poseta od 10 odsto u leto 2009., posle pada od 11,4 procenata u prvoj polovini godine. Italijanska turistička industrija procenjuje da će se smanjivanje poseta u periodu od maja do oktobra kretati oko 8,3 odsto.

Zbog toga što osiromašeni putnici ostaju u svojim zemljama, evropski turistički centri pokušavaju da prizovu domaće goste kako bi nadoknadili pad inostranih.

Prema istraživanju agencije "Galup", 48 odsto Evropljana planira da provede odmor u vlastitoj zemlji ove godine, u poređenju sa 43 odsto u 2008.

Britanci - najveći svetski putnici, pored Nemaca - smanjili su evropska putovanja za 10 odsto zbog pada vrednosti funte. Kao rezultat tog smanjenja, španske plaže, obično pune britanskih i nemačkih turista, praznije su nego obično.

Španija je izgubila drugo mesto najposećenije zemlje na svetu prošle godine, kada su je pretekale SAD, s 58 miliona posetilaca, u poređenju sa španskih 57,3 miliona.

Da bi privukla goste, vlada u Madridu je 2009. godine izdvojila milijardu evra, ali i pored toga stiže manje turista, koji uz to troše znatno manje na hranu i piće.

Potrošnja gostiju smanjena je i u Portugaliji i Grčkoj, gde je zabeležen pad od 13,2, odnosno 14,7 odsto u prvoj polovini godine. U junu je u Italiju doputovalo 1,5 miliona

gostiju manje nego u istom mesecu 2008. Prema podacima Svetske turističke organizacije (WTO), do kraja aprila ove godine turistički promet pao je za četiri odsto, a procenjuje se da će ukupan pad u 2009. iznositi do šest odsto.

ZAKLJUČAK

Briga za održivost turizma je već dobro uspostavljena u Evropskoj uniji. Održivi turizam u Evropskoj uniji dobio je značajnu pažnju od strane Evropske komisije i Evropskog parlamenta. Mnoge nacionalne vlade i lokalne vlasti širom Evrope obratile su pažnju na probleme održivosti u razvoju turizma. Ipak, postoji utisak da je takva svest ne mora biti prevedena u konkretne praktične aktivnosti i da neki od ključnih uslova za održivi razvoj turizma nisu ispunjeni.

Neke veće kompanije u sektoru turizma sprovode održivost uvođenjem strategije korporativne društvene odgovornosti. Samo mali broj malih turističkih preduzeća je tražilo da dobije sertifikat zaštite životne sredine, a čini se da su u većini slučajeva pozitivne akcije zavisile od ličnog interesa i posvećenosti od strane vlasnika. Ipak, postoje jasne naznake da je nivo interesovanja u porastu. Turisti smatraju da posete moraju da budu atraktivne, sa čistim i dobro održavanim sredinama. Brojna istraživanja u različitim evropskim zemljama su pokazala da većina turista smatra su kada su svi ostali uslovi jednaki, oni bi se verovatno izabrali ona mesta koja vode brigu o životnoj sredini i lokalnoj zajednici.

Da bi se stimulisali naponi u ovoj oblasti, evropska Komisija je osnovala Grupu za održivost turizma (Tourism Sustainability Group) u kojoj predstavnici svih teritorijalnih i administrativnih nivoa postavljaju smernice za sektor turizma.

Osnovna prava turista moraju biti ispunjena, uključujući bezbednost saobraćaja, turističkih objekata, higijene hrane, vode, kvaliteta vazduha, slobodu od kriminala i eksploatacije, itd. Regulatorni okviri i poslovne usluge treba da obezbede fer uslove podsticajne za turistička preduzeća, kreativnost i inovacije.

Prava radnika na plaćeni godišnji odmor i na ograničenje radnog vremena su važan preduslov za turizam. Kvalitet radnih mesta predstavlja ključni aspekt Lisabonske

strategije. Sektor turizma nudi brojne mogućnosti za zaposlenje za ljude svih uzrasta i sposobnosti.

Međutim, turizam ima i nepovoljne uslova rada (dugo i neredovno radno vreme, skraćeno radno vreme ili sezonski posao, nizak nivo kvalifikacije, nedostatak mogućnosti za karijeru i visoke stope neprijavljenog rada).

Kompanije treba da angažuju zaposlene i njihove predstavnike u postavljanju i ispunjavanju različitih ciljeva održivosti. Ovo treba da bude dvosmeran proces, uz poštovanje potreba za konkurentnošću od strane radnika i sindikata. Turistička preduzeća treba da ostvare održiva radna mesta u budućnosti, uz poštovanje potreba radnika za stabilnim i sigurnim poslom.

Briga za održivi turizam u Evropskoj uniji je u skladu sa politikom globalnog održivog razvoja.

Međutim, pred Evropskom unijom je još jedan izazov, odnosno svetska ekonomska kriza koja je u velikoj meri pogodila turizam.

Glavni cilj Evropske unije u turizmu u vreme ekonomske krize trebalo bi da bude pomoć sektoru turizma, kako bi se sačuvao što veći broj radnih mesta i sačuvala turistička preduzeća od zatvaranja usled gubitaka s obzirom na osetno manji broj posetilaca u 2008. i 2009.

LITERATURA

- 1) Action for More Sustainable European Tourism, Report of the Tourism Sustainability Group, Februar, 2007.
- 2) A renewed EU Tourism Policy: Towards a stronger partnership for European Tourism, Brisel, 2006.
- 3) Bakić, O., Marketing u turizmu, Čigoja štampa, Beograd, 2005.
- 4) Gasmi Ilić, G., Pravo i institucije Evropske unije Beograd, Univerzitet Singidunum, Fakultet za turistički i hotelijerski menadžment, 2007.
- 5) Popesku, J., Menadžment turističke destinacije, Univerzitet Singidunum, Beograd, 2006.
- 6) Supporting European tourism, <http://ec.europa.eu>
- 7) UNWTO, World Tourism Barometar, 2008.
- 8) UNWTO, World Tourism Barometer, 2009
- 9) Unkovic S., Ekonomika turizma, Beograd, 2008.

Internet adrese:

- http://ec.europa.eu/enterprise/sectors/tourism/index_en.htm
- <http://www.cenort.rs>
- The Visit Initiative, <http://destinet.eu>